

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน
ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*

THE PROCESS OF TRANSFERRING WISDOM INHERITANCE FOR VILAGERS' SELF-RELIANCE
IN PHUKHAOTHONG SUB-DISTRICT, PHRANAKHON SI AYUTTHAYA DISRICT,
PHRANAKHON SI AYUTTHAYA PROVINCE

ฐิติวัฒน์ เพชรธิรสวัสดี

Thitiwat Phetthirasawat

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Master of Arts (Social Development) Mahachulalongkornrajavidyalaya university

Email: narongchailopburi@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาประวัติความเป็นมาและภูมิปัญญาของชาวบ้านกลุ่มผู้จักสานปลาตะเพียนใบลานและกลุ่มผู้ผลิตและจัดจำหน่ายขนมไทย ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2. ศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ 3. นำเสนอแนวทางการส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ในตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Analysis) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ทราบถึงประเด็นของการศึกษาในรายละเอียดที่สำคัญ และมีความครอบคลุมในเนื้อหาสาระสำคัญที่ทำการศึกษาอย่างครบถ้วน พร้อมกันนั้น ในการวิจัยเชิงคุณภาพจะทำให้ทราบถึงข้อมูลเชิงลึกที่มีรายละเอียดชัดเจน ก่อนที่จะนำเสนองานวิจัยต่อสาธารณะ

ผลการวิจัย พบว่า

1. ปลาตะเพียนสานใบลาน เกิดจากวิถีชีวิตประจำวันและความเชื่อ ที่ว่าปลาตะเพียนเป็นเครื่องหมายแห่งความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งมีอยู่ชุกชุมในลุ่มน้ำภาคกลาง เริ่มต้นจากการใช้ใบมะพร้าวสานเป็นรูปปลาตะเพียน ต่อมาเพื่อความคงทนมากขึ้น จึงนิยมเอาใบลานมาสานขัดกันเป็นปลาตะเพียนจำลอง ตัวขนาดใหญ่บ้าง ขนาดเล็กบ้าง แล้วจับผูกกันเข้าเป็นพวงสำหรับแขวนไม้เหนื่อเปลนอนของเด็กอ่อน เพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่เด็ก จะได้เจริญเติบโตเลี้ยงง่าย และมีฐานะมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านภูเขาทองได้รับสืบทอดการสานปลาตะเพียนใบลานมาจากรุ่นสู่รุ่น ภายในครอบครัวของตนเอง ส่วนขนมไทย (ทองหยอด ฝอยทอง เม็ดขนุน) นั้น มีที่มาจากชาวโปรตุเกสเป็นผู้คิดค้นทำขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่รู้จักกันในชื่อว่า ท้าวทองกบม้า ซึ่ง

* Received January 28, 2023; Revised March 20, 2023; Accepted March 29, 2023

เป็นขนมที่มีวัตถุดิบคือไข่เป็นองค์ประกอบส่วนใหญ่ มีรสชาติหวานอร่อย แต่ไม่มีกลิ่นคาวของไข่ และชื่อที่เป็นมงคล จึงทำให้ได้รับความนิยมในงานพิธีต่างๆ เพื่อความเป็นสิริมงคลอีกด้วย การสืบทอดการทำขนมไทย (ทองหยอด ฝอยทอง เม็ดขนุน) เป็นการสืบทอดกันภายในครอบครัว จากรุ่นสู่รุ่นเช่นเดียวกัน

2. กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งกลุ่มผู้จักสานปลาตะเพียนใบลาน และกลุ่มผู้ผลิตและจำหน่ายขนมไทย มีวิธีการถ่ายทอด 4 วิธีด้วยกัน คือ 1) การสาธิต คือแสดงหรือกระทำพร้อมกับการบอกหรืออธิบายเพื่อให้ได้ประสบการณ์ตรงในเชิงรูปธรรม ซึ่งทำให้เข้าใจวิธีการ ขั้นตอน และสามารถปฏิบัติได้ 2) การบอกเล่า โดยบอกเล่า อธิบาย หรือถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์สั่งสมมาในรูปของคำพูด 3) การปฏิบัติ เป็นการลงมือกระทำจริงในสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง โดยจะคอยแนะนำ ตรวจสอบและแก้ไข เพื่อให้กระบวนการปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอน ทำให้ได้เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ไปทีละน้อย และ 4) การเรียนรู้ โดยการจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ในลักษณะต่างๆ เช่น สถานที่ผู้ประกอบการ ศูนย์การเรียนรู้ เป็นต้น โดยจัดเป็นกิจกรรมสำหรับการเรียนรู้ ซึ่งรวมถึงลักษณะการถ่ายทอดแบบครูพักลักจำด้วย

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาท้องถิ่น; กระบวนการ; การพึ่งตนเอง

ABSTRACT

Objectives of this research were 1. to study the history of wisdom inheritance of Platapienbailan making group and Thai dessert making group in Phukhaothong Sub-district, Phra Nakorn Si Ayutthaya District, Phra Nakorn Si Ayutthaya Province 2. to study the process of transferring wisdom inheritance for villagers' self- reliance in Phukhaothong Sub-district, Phra Nakorn Si Ayutthaya District, Phra Nakorn Si Ayutthaya Province and 3. To Guidelines to promoting and conserve transferring wisdom inheritance for villagers' self- reliance in Phukhaothong Sub-district, Phra Nakorn Si Ayutthaya District, Phra Nakorn Si Ayutthaya Province. Methodology was the qualitative method collected data from 22 key- informants by in-depth-interviewing to study of important details concurrently covering the subject matter fully studied, in qualitative research, detailed insights are provided with clear details can be analyzed before submitting to the public.

Findings of the research were as follows :

1. Platapienbailan caused by daily life and beliefs about the meaning of fertility which are abundant in the central basin. It started with the use of coconut leaves to weave into the shape of a carp. Later for more durability therefore, it is popular to use palm leaves to weave together as a model carp. Some large, some small, then tied together in a bunch

for hanging over the crib of a baby. In order to be auspicious for children will be easy to grow and have a wealth of wealth. The villagers of Phukhaothong have inherited the weaving of palm leaf carp from generation to generation. Within their own family, Thai desserts (Thong Yod, Foi Thong, Jackfruit Seeds) are originated from the Portuguese who invented it during the Ayutthaya period. Known as Thao Thongkip Ma, which has eggs as a main ingredient, has a delicious sweet taste but no fishy smell of eggs and it popular in various ceremonies for auspiciousness as well. The inheritance of Thai desserts is inherited within the family, from generation to generation as well.

2. The process of transferring wisdom inheritance for the villagers' self-reliance in Phukhaothong Sub-district, Phra Nakhon Si Ayutthaya District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. Both groups of carp weaving palm leaves and a group of Thai dessert manufacturers and distributors. There are 4 methods of transmission: 1) Demonstration: acting together with telling or explaining in order to gain a direct, concrete experience. Which makes them understand the methods, procedures, and be able to practice. 2) Telling by telling, explaining or transmitting accumulated knowledge and experience in the form of words. 3) Practice is the actual action in a real-life situation, by recommending check and fix so that the process of doing it is correct according to the steps causing them to learn and accumulate experiences gradually. 4) Learning: centers, etc., by organizing activities for learning This includes the nature of the teacher's break-up broadcast.

Keywords; Local wisdom; Process; Self-reliance

บทนำ

ประเทศไทยเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ และมีวัฒนธรรมต่างๆ มากมายในแต่ละท้องถิ่น อาทิ งานหัตถกรรมต่างๆ ที่ปรากฏตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งรวมถึงงานหัตถกรรมจักสานที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีวิต นอกจากนั้นยังแสดงถึงความแตกต่างของแต่ละท้องถิ่น และเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น เช่น เครื่องเงินจะพบมากในภาคเหนือ กระจีบข้าวจะพบมากในภาคอีสานและย่านลำแพ เลื่อกระจูดจะพบมากในภาคใต้ งามพบมากในภาคกลาง และปลาตะเพียนสานหรือเรียกว่า “ปลาตะเพียนสานใบลาน” จะพบมากในภาคกลาง ซึ่งแหล่งผลิตที่สำคัญแห่งหนึ่ง คือ ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นของที่ระลึกที่อยู่คู่เมืองพระนครศรีอยุธยา มานับร้อยปีจนกลายเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ ความสามารถและทักษะดั้งเดิมของประชาชนในท้องถิ่น ที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านที่ได้รับการ

ถ่ายทอดต่อกันมาและทำให้คนในชุมชนมีความผูกพันกันเหมือนเครือญาติ อย่างเหนียวแน่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งสำคัญที่มีคุณค่าควรได้รับการจัดการเพื่อการอนุรักษ์และถ่ายทอดต่อชุมชนรุ่นหลัง ซึ่งประเทศไทยก็เป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมอันดีงาม และมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่ามากมายในหลากหลายด้าน เช่น วิทยาการทางการแพทย์ ข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบัน พบว่าประเทศไทยมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างผลิตภัณฑ์ เพื่อจำหน่าย เป็นการสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้แก่ ครอบครัวและชุมชนอย่างหลากหลาย แต่ในยุคของการแข่งขันทางเทคโนโลยีและเศรษฐกิจในปัจจุบันที่ทำให้สินค้าหรือผลิตภัณฑ์อยู่รอด และได้รับความนิยมอย่างยั่งยืนจะต้องมีความแตกต่างและไม่ซ้ำแบบเดิม ด้วยเหตุนี้เอง ทำให้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ จึงเป็นแนวคิดใหม่ในการพัฒนาเศรษฐกิจในยุคของการแข่งขันได้เป็นอย่างดี เอกลักษณ์และวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สามารถบอกถึงความรู้และภูมิปัญญาของคนท้องถิ่น หรือบ่งบอกความเป็นชาติที่ไม่ถือเป็นสิ่งที่ล้าสมัย ในทางตรงกันข้ามเอกลักษณ์และวัฒนธรรมเหล่านั้น ยังเป็นเครื่องบ่งชี้ตัวตนและคุณค่าแบบที่ใครไม่สามารถนำไปเป็นเจ้าของได้ ซึ่งในแต่ละพื้นถิ่นมีทรัพยากรที่แตกต่างกันออกไป ทรัพยากรบางชนิดสามารถนำมาทำประโยชน์ให้กับชุมชนมาอย่างช้านานจนกลายเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นนั้นๆ และคนในท้องถิ่นก็ใช้ความรู้ความสามารถที่มีการนำมาพัฒนาดัดแปลง ต่อยอด สร้างสรรค์ให้เป็นผลิตภัณฑ์ขึ้นมา

จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในกระแสโลกาภิวัตน์ที่สังคมไทยต้องเผชิญ และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ประเทศไทยจึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงที่จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ได้ และได้ส่งผลกระทบต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านหัตถกรรม ด้านอาหาร ด้านการละเล่น และด้านการเกษตร ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบกับในช่วงภายหลังที่มีการย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนภายนอกมากขึ้น และการพัฒนาทางด้านการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ ทำให้คนรุ่นหลัง เริ่มละทิ้งภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่างๆมากขึ้น และความประณีตในการผลิตงานด้านหัตถกรรม ด้านอาหาร และด้านการเกษตร ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเริ่มสูญหายไป

ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องบ่งชี้ที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของชุมชนในท้องถิ่นที่ความสำคัญถูกส่งต่อสืบสานกันมายาวนานจนเป็นวัฒนธรรมประจำในแต่ละท้องถิ่น เป็นมรดกตกทอดจากคนรุ่นปู่ย่าตายายมาสู่รุ่นลูกหลานในปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีหลากหลายประเภท ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้สั่งสมของบรรพบุรุษตั้งแต่ครั้งอดีตถ่ายทอดมาสู่ปัจจุบัน ภูมิปัญญามีทั้งที่เป็นคำสอนที่สั่งมาในการประพฤติปฏิบัติ ทั้งที่เป็นการประกอบสัมมาอาชีพ ทั้งที่เป็นการดำรงชีวิตประจำวัน อาทิ อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ไม้สอย ทั้งที่เป็นภูมิปัญญาด้านการรักษาพยาบาลทั้งที่เป็นศิลปะบันเทิงและการแสดงทั้งหลาย และรวมถึงทั้งที่เป็นการประดิษฐ์สิ่งของที่ใช้ในการประดับประดาบ้านเรือนให้สวยงาม ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นจะมีสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเองแตกต่างกันไป ภูมิปัญญาบางสิ่งบางอย่างอาจมิให้พบเห็นได้ทั่วไปในหลายพื้นที่ แต่ภูมิปัญญาบางอย่างจะมีให้เห็นได้เพียงเฉพาะในบางพื้นที่เท่านั้น

ปัจจุบันยังคงเหลือแหล่งผลิตปลาตะเพียนसानโบราณที่ถือว่าเป็นแหล่งที่สำคัญที่สุด คือพื้นที่จังหวัด พระนครศรีอยุธยา ปลาตะเพียนโบราณ ซึ่งเป็นหนึ่งในหลากหลายผลผลิตที่บ่งบอกถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่สำคัญของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นั้นถือได้ว่าเป็นศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่นที่สืบทอดงานฝีมือเชิงช่างกันมายาวนานหลายร้อยปี

ปลาตะเพียนसानไบลานก็ได้รับผลกระทบจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของภาคอุตสาหกรรมในเขตพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้วยเช่นเดียวกัน ไม่ต่างไปจากงานฝีมือภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอีกหลายอย่าง ที่ต่างก็ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและเศรษฐกิจในช่วงเวลาหลายปีที่ผ่านมา และบริเวณที่ชุมชนในตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งยังคงมีผู้ผลิตปลาตะเพียนไบลานเป็นอาชีพหลัก และดำรงรักษางานหัตถกรรมนี้ไว้ และบางส่วนก็ผลิตเป็นอาชีพเสริม ในยามที่ว่างเว้นจากงานประจำ ซึ่งการผลิตหัตถกรรมจักสานปลาตะเพียนขึ้นเพื่อใช้เป็นสินค้าท้องถิ่นนั้น มีอยู่ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย และนับวันยังมีคนในชุมชนผลิตกันน้อยลง แต่ทั้งนี้การผลิตปลาตะเพียนไบลาน ก็ยังเป็นการสานสายสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ โดยเป็นกิจกรรมของชุมชนในการพัฒนาและสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน

ในปัจจุบัน “กลุ่มผู้จักสานปลาตะเพียนไบลาน” เป็นการดำเนินงานโดยกลุ่มชาวมุสลิมซึ่งทำหน้าที่ผลิตสินค้าปลาตะเพียนจักสานไบลาน และทำให้สินค้าดังกล่าวกลายเป็นตัวแทนหรือเอกลักษณ์ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเป็นสินค้าที่ระลึกที่ได้รับความนิยมของนักท่องเที่ยวและคนทั่วไปทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จนอาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้ผลิตปลาตะเพียนจักสานไบลานรุ่นเก่าๆ มีรายได้จากงานหัตถกรรมนี้ มีแรงจูงใจที่จะสืบทอดอาชีพสานปลาตะเพียนไบลานให้คงอยู่สืบไปได้ แต่ในอนาคตหากมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นดังกล่าวนี้ขาดการส่งเสริม สนับสนุนและปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่ได้เห็นถึงคุณค่า ด้วยเหตุผลความจำเป็นและข้อจำกัดหลายประการ อาทิ วัตถุดิบสำคัญ คือไบลาน เริ่มหายากและมีราคาสูงขึ้น ประการต่อมา คือการพัฒนาของรัฐที่มุ่งพัฒนาสู่ความเป็นเมืองเพิ่มมากขึ้น และมีการส่งเสริมอาชีพในภาคอุตสาหกรรมต่างๆ ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะขยายตัวขึ้นในภูมิภาคประกอบกับการเปลี่ยนแปลงในค่านิยมและความเชื่อต่างๆ ของทางสังคมวัฒนธรรมของชาวมุสลิมเอง ซึ่งอาจส่งผลกระทบที่ไม่อาจคาดการณ์ได้ จึงอาจจะทำให้ชาวมุสลิมในชุมชนในตำบลภูเขาทองเลิกทำอาชีพสานปลาตะเพียนไบลาน และหันไปประกอบอาชีพอื่นๆ จึงทำให้งานหัตถกรรมปลาตะเพียนसानไบลานต้องสูญหายไป ขณะเดียวกันก็อาจส่งผลให้เกิดความล้มสลายของชุมชนได้ เนื่องจากความสัมพันธ์ของคนในชุมชนลดน้อยลง

ทั้งนี้ รวมถึงอาหารไทย โดยเฉพาะขนมไทย ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรมประจำชาติที่มีความละเอียดอ่อนประณีตในการเลือกสรรวัตถุดิบ วิธีการทำ ที่พิถีพิถัน รสชาติอร่อยหอมหวาน สีสันสวยงาม รูปลักษณ์ชวนรับประทาน แตกต่างกันไปตามลักษณะของขนมแต่ละชนิดนั้นๆ และนิยมทำขนมไทยในวาระสำคัญ งานทำบุญ เทศกาลสำคัญ หรือต้อนรับแขกสำคัญ เพราะขนมบางชนิดจำเป็นต้องใช้กำลังคนอาศัยเวลาในการทำพอสมควร ส่วนใหญ่เป็นขนมประเพณี ซึ่งปัจจุบันเริ่มลดน้อยลง อาจจะมาจากรูปแบบของขนมบางอย่างที่ถูกปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนในสังคม

ด้วยเหตุนี้เอง ผู้วิจัยจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งตนเองของชาวบ้าน ในตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ซึ่งมีหัตถกรรม การทำอาหาร อาทิ กลุ่มผู้จักสานปลาตะเพียนไบลาน ซึ่งปลาตะเพียนसानไบลานถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและคนไทยเป็นความภูมิใจของคนพระนครศรีอยุธยา นอกเหนือจากประโยชน์ที่ได้จากการเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ช่วยกันสร้างให้เกิดมาตรฐานสำหรับผลิตภัณฑ์ใน

ชุมชนของตนเอง ยังถือว่าเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน และเป็นการช่วยบรรเทาปัญหาความยากจน ก่อให้เกิดความเข้มแข็งและส่งเสริมการพัฒนาชนบทในระดับรากหญ้าอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและภูมิปัญญาของชาวบ้านกลุ่มผู้จักสานปลาตะเพียนใบลาน และกลุ่มผู้ผลิตและจัดจำหน่ายขนมไทย ในตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา เพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Analysis) กับสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ทราบถึงประเด็นของการศึกษาในรายละเอียดที่สำคัญ และมีความครอบคลุมในเนื้อหาสาระสำคัญที่ทำการศึกษาอย่างครบถ้วนพร้อมกันนั้น ในการวิจัยเชิงคุณภาพจะทำให้ทราบถึงข้อมูลเชิงลึกที่มีรายละเอียดชัดเจน ที่มีรายละเอียดชัดเจน สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ จากนั้นนำมาสังเคราะห์เป็นรูปแบบเบื้องต้น และนำเสนอผลการวิจัยที่มีความสมบูรณ์ต่อไป ซึ่งสามารถแสดงขั้นตอนได้ดังนี้

1. การศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Study)

ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ บทความ รายงานการวิจัย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ รูปแบบ ความสัมพันธ์ และองค์ประกอบเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเอง

1) เพื่อทำการศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ บทความ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2) การศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่แสดงถึงคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชน อันจะนำมาซึ่งแนวทางการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเอง

3) การสังเคราะห์แนวทางการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำหรับเป็นแนวทางส่งเสริมเพื่อให้ชุมชนนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคต

4) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ รูปแบบ ความสัมพันธ์ และองค์ประกอบเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2. การศึกษาภาคสนาม (Field Study)

เพื่อให้ทราบถึงแนวคิด หลักการ รูปแบบ ความสัมพันธ์ และองค์ประกอบเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งในระดับนโยบาย ปัจเจบุคคล ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน วิทยากร ผู้ฝึกสอน และสมาชิกกลุ่มผู้จักสานปลาตะเพียนโบราณและกลุ่มผู้ผลิตและจัดจำหน่ายขนมไทยของตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตามที่กำหนดไว้โดยมีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

1) ทำการศึกษาและกำหนดประชากรกลุ่มเป้าหมายที่จะศึกษา โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและภูมิปัญญาของชาวบ้านกลุ่มผู้จักสานปลาตะเพียนโบราณและกลุ่มผู้ผลิตและจัดจำหน่ายขนมไทย ในตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และนำเสนอแนวทางการส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตามที่กำหนดไว้

2) ศึกษาข้อมูลในเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ได้แก่ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน วิทยากร ผู้ฝึกสอน และสมาชิกกลุ่มผู้จักสานปลาตะเพียนโบราณและกลุ่มผู้ผลิตและจัดจำหน่ายขนมไทยของตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3) ดำเนินการศึกษาวเคราะห์ สังเคราะห์ เกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่แสดงถึงคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชน อันจะนำมาซึ่งการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืนของชุมชน ในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

4) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด หลักการ รูปแบบ ความสัมพันธ์ และองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา เน้นการถ่ายทอดและนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้แก่ภาครัฐ ภาคเอกชน กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ประชาชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับทราบ

5) ส่งเสริมแนวทางการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำหรับเป็นแนวทางส่งเสริมเพื่อให้ชุมชนนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคต โดยมุ่งเน้นเพื่อให้สามารถใช้เป็นต้นแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเอง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนในระดับต่างๆ

6) สรุปผลการศึกษาวิจัยและข้อเสนอแนะ เพื่อนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายในระดับองค์กร ระดับชุมชน และระดับปัจเจกบุคคล

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาและภูมิปัญญาของชาวบ้านกลุ่มผู้จักสานปลาตะเพียนโบราณในตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กลุ่มผู้จักสานปลาตะเพียนโบราณโดยปลาตะเพียนโบราณนั้น จัดได้ว่าเป็นงานหัตถกรรมที่มีกำเนิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ผลิต และมีจุดกำเนิดขึ้นเช่นเดียวกันกับงานหัตถกรรมอื่นๆ คือการทำด้วยฝีมือ การช่างหัตถกรรมเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์มีการวิวัฒนาการการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม รู้จักการใช้เทคโนโลยีช่วยแสวงหาอาหารได้อย่างเพียงพอ ไม่ขาดแคลน จนทำให้มีเวลาว่างพอที่จะคิดสร้างสรรค์งานอื่นๆ ขึ้น เป็นไปตามความถนัด ความสามารถ โดยทั่วไปงานหัตถกรรมมักจะเกิดขึ้นจากการที่มนุษย์กลุ่มหนึ่งที่มีฝีมือในการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ใดๆ ขึ้นจากวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และอาจได้ทดลองสร้างสรรค์งานชิ้นใหม่ๆ จนเกิดความชำนาญ แล้วสร้างสรรค์งานเพื่อตอบสนองความต้องการของจิตใจเป็นไปตามคตินิยมความเชื่อ และสอดคล้องกับหน้าที่การใช้งานในชีวิตประจำวันได้อย่างกลมกลืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปลาตะเพียนโบราณ ซึ่งเป็นเครื่องหมายแห่งความอุดมสมบูรณ์ เหตุผลก็เพราะว่าปลาตะเพียนมักชุกชุมอยู่ตามแม่น้ำลำคลอง หรือตามที่มีน้ำขังตลอดปีในภาคกลางของประเทศไทย คนไทยภาคกลางรู้จักคุ้นเคยปลาตะเพียนมาตั้งแต่โบราณกาล เหตุที่ปลาตะเพียนเป็นปลาที่จะกินได้อร่อยในฤดูข้าวตกรวง ปลาตะเพียนจึงกลายเป็นเครื่องหมายแห่งความอุดมสมบูรณ์ ดังคำชาวบ้านพูดกันติดปากมาแต่ก่อนว่า “หน้าข้าวหน้าปลา” หรือ “ข้าวใหม่ปลามัน” คนไทยแต่ก่อนมีความเชื่อในปลาตะเพียนดังที่กล่าวนี้ จึงนิยมเอาปลาตะเพียนมาสานขัดกันเป็นปลาตะเพียนจำลอง ตัวขนาดใหญ่บ้าง ขนาดเล็กบ้างแล้วจับผูกกันเข้าเป็นพวงเรียกว่า เครื่องแขวนสำหรับแขวนไม้เหนือเปลนอนของเด็กอ่อน ทั้งนี้ก็เพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่เด็ก จะได้เจริญเติบโตมีฐานะมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ดังปลาตะเพียนในฤดูข้าวตกรวง คติเช่นนี้คล้ายกันกับชาวจีนทำโคมรูปปลาให้เด็กถือเล่นในวันไหว้พระจันทร์ เพื่อเป็นมงคลแก่เด็กๆ ปลาตะเพียนสานด้วยโบราณแต่โบราณแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทด้วยกัน คือ ปลาตะเพียนสำเร็จแล้วเขียนลวดลายตกแต่งด้วยยางมะเดื่อปิดทองคำเปลวให้สวยงาม สำหรับใช้แขวนเหนือเปลของลูกผู้มี

ฐานันดรศักดิ์หรือผู้มีบรรดาศักดิ์ เรียกว่า “ปลาตะเพียนทอง” ส่วนอีกประเภทหนึ่งสานด้วยใบลานเปล่า ไม่เขียนลวดลายแต่อย่างใด สำหรับใช้แขวนเหนือเปลลูกขวานบ้านทั่วไป นอกจากนั้นแล้วปลาตะเพียนยังได้ทำขึ้นเป็นเครื่องรางในทางเมตตามหานิยม โดยเฉพาะเป็นมงคลในการค้าขาย โดยใช้แผ่นโลหะทอง เงิน ตัดเป็นรูปปลาตะเพียนทองตัวหนึ่งเงินตัวหนึ่ง ลงอักขระเมตตามหานิยม เจาะรูที่กระโดงหลังแล้วร้อยเชือกผูกกับไม้คานห้อยเป็นคู่ๆ ใช้แขวนตามหน้าประตูเรือนค้า หน้าร้านค้า แผงลอย แม้กระทั่งหีบแร่ เพื่อให้ค้าขายดี ด้วยเหตุนี้ปลาตะเพียนสานจึงเป็นเครื่องหมายแห่งความอุดมสมบูรณ์และถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนไทยมาแต่โบราณ

สำหรับกระบวนการที่ผู้ผลิตสามารถถ่ายทอดวิธีการผลิตนั้น งานฝีมือจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นต่อไปได้ ในลักษณะเช่นนี้เป็นการสืบทอดงานหัตถกรรมให้คงอยู่แม้เวลาจะผ่านไป ปลาตะเพียนสานใบลานของชุมชนภูเขาทองนั้น เมื่อแรกผลิตเป็นงานหัตถกรรมที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นจากผู้ที่มีจิตสร้างสรรค์ เพื่อตอบสนองความต้องการทางจิตใจของผู้ผลิตและเพื่อใช้สอยประโยชน์ แต่ต่อมาจึงได้พัฒนากลายมาเป็นงานศิลปหัตถกรรม ซึ่งเป็นที่ต้องการและสนใจของคนกลุ่มอื่น ด้วยรูปลักษณ์ สีสนที่สวยงามสะดุดตา ดังนั้น การศึกษากระบวนการผลิตปลาตะเพียนใบลานจึงเป็นทางหนึ่งซึ่งจะทำให้สิ่งประดิษฐ์จากฝีมือของคนไทยที่มีคุณภาพได้รับการบันทึกไว้ ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงหรือสูญหายลบเลือนไป

2. กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มผู้จักสานปลาตะเพียนใบลานนั้นเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการสานปลาตะเพียนใบลาน โดยส่วนมากจะเป็นการถ่ายทอดกันในเฉพาะในครอบครัว และเครือญาติที่มีอาชีพสานปลาตะเพียนใบลานอยู่แล้ว ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยปกติแล้วจะเป็นกลุ่มวัยกลางคนจนถึงผู้สูงอายุ แต่สำหรับเยาวชนนั้นก็จะได้มีการถ่ายทอดเพื่อเป็นการให้เรียนรู้ในการช่วยเหลือครอบครัว และยังเป็นการหารายได้พิเศษระหว่างว่างจากการศึกษาเล่าเรียน

เบื้องต้นนั้น เกิดจากการที่ผู้ประกอบอาชีพจักสานปลาตะเพียนใบลาน ได้ปฏิบัติเพื่อการประกอบอาชีพอยู่แล้ว จึงทำให้บุคคลในครอบครัวได้เห็นจากการปฏิบัติจริง เนื่องจากการสานปลาตะเพียนใบลานมีขั้นตอนและความละเอียดอ่อนในทุกขั้นตอน โดยเฉพาะการลงสีให้มีความสวยงามเหมือนปลาตะเพียนจริงๆ ที่ดูมีชีวิตชีวา แม้ว่าในปัจจุบันจะมีวัสดุอุปกรณ์ที่ค่อนข้างสะดวก ทันสมัย ทำให้ง่ายต่อการทำ รวมถึงสีที่ใช้ก็มีความสดสวยคงทนอยู่ได้นาน เมื่อได้เห็นการลงมือทำและสามารถเป็นอาชีพสามารถสร้างรายได้เสริมได้อีกด้วย จึงได้มีการสอนให้มีความชำนาญในการจักสาน และสอนในขั้นตอนต่างๆ สามารถที่จะทำได้ดีในทุกขั้นตอน จนสำเร็จเป็นปลาตะเพียนสานใบลานที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน

จากการที่การสานปลาตะเพียนใบลานเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน และมีผู้ที่ให้ความสนใจเป็นจำนวนมากที่จะศึกษาเรียนรู้ และฝึกปฏิบัติเพื่อประกอบเป็นอาชีพและสร้างรายได้ให้กับตนเอง จึงได้มีการรวมกลุ่มขึ้น เป็นกลุ่มจักสานปลาตะเพียนในชุมชนภูเขาทอง มีการวางแผนในขั้นตอนต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพ มีต้นทุนการผลิตที่สามารถควบคุมได้ และหาวัตถุดิบได้ง่ายยิ่งขึ้น นอกจากจะมีการถ่ายทอดวิธีการสานปลาตะเพียนใบลานในชุมชนภูเขาทองเองแล้ว หน่วยงานภาครัฐและสถาบันการศึกษาได้เล็งเห็นภูมิ

ปัญหอันทรงคุณค่ายิ่งของชุมชน ได้เข้ามาสนับสนุนและจัดกิจกรรมให้มีการสาธิตวิธีการสานปลาตะเพียนโบราณ เพื่อฝึกฝนให้สามารถต่อยอดเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ด้วยการพึ่งพาตนเองจากภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ สถาบันการศึกษา ซึ่งได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ได้สำรวจและทำวิจัยเกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ไม่ให้สูญหายไป โดยได้รวบรวมตั้งแต่ขั้นตอนการสรรหาวัสดุ การจักสาน การลงสี รวมไปถึงตลาดที่รองรับปลาตะเพียนโบราณ ทำให้เกิดคู่มือและเอกสารที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง สามารถที่จะนำไปศึกษาและปฏิบัติ ทำเพื่อประกอบเป็นอาชีพในการพึ่งพาตนเองได้จริง

นอกจากนี้ ในสถาบันการศึกษาในระดับต่างๆ ได้จัดกิจกรรมเชิงอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการเชิญผู้ประกอบอาชีพสานปลาตะเพียนโบราณเป็นวิทยากรในกิจกรรมดังกล่าว และสอนให้กับนักเรียน นักศึกษาได้เรียนรู้ความเป็นมาที่มีความผูกพันคู่กับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และขั้นตอนในการสานปลาตะเพียนโบราณที่ถูกต้อง และมีรูปแบบที่สวยงามดังที่ได้พบเห็นกันในปัจจุบัน

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญและน่าสนใจ เพื่อนำสู่การอภิปรายผล ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาและภูมิปัญญาของชาวบ้านกลุ่มผู้จักสานปลาตะเพียนโบราณและกลุ่มผู้ผลิตและจัดจำหน่ายขนมไทย ในตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านกลุ่มผู้จักสานปลาตะเพียนโบราณและกลุ่มผู้ผลิตและจัดทำขนมไทย ในตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้เกิดจากการศึกษาแบบลองถูกลองผิด และมีการพัฒนาสร้างสรรค์ผลงานมาเรื่อยๆ สืบทอดต่อกันจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง เริ่มต้นจากระบบครอบครัวและเครือญาติ เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงและความต้องการสร้างรายได้ที่มั่นคง สามารถพึ่งพาตนเองเอง จึงเกิดการรวมกลุ่มกันในกลุ่มผู้ประกอบอาชีพจากภูมิปัญญาเดียวกัน เพื่อสร้างสรรค์ผลงานที่มีลักษณะแปลกใหม่ น่าสนใจมากยิ่งขึ้น ดังจะพบเห็นได้ในปัจจุบันนี้ ซึ่งภูมิปัญญาการจักสานปลาตะเพียน ได้เกิดขึ้นมาจากความเชื่อว่าปลาตะเพียนเป็นเครื่องหมายแห่งความอุดมสมบูรณ์ เพราะปลาตะเพียนจะมีชุกชุมมากและจะมีรสชาติอร่อยในฤดูข้าวตกรวงพอดี จึงนิยมเอาปลาโบราณมาสานขัดกันเป็นปลาตะเพียนจำลอง ตัวขนาดใหญ่บ้าง ขนาดเล็กบ้างแล้วจับผูกกันเข้าเป็นพวงเรียก ว่าเครื่องแขวนสำหรับแขวนไม้เหนือเปลนอนของเด็กอ่อน ทั้งนี้ก็เพื่อให้เป็นสิ่งมงคลแก่เด็ก จะได้เจริญเติบโตมีฐานะมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ดังปลาตะเพียนในฤดูข้าวตกรวง จะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น มักจะเกิดจากความเชื่อและการดำรงชีวิตประจำวันในบริบทของท้องถิ่นนั้น แล้วหล่อหลอมเข้าด้วยกันจึงเกิดเป็นภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าและควรเผยแพร่ความรู้ให้แก่บุคคลทั่วไป ซึ่งสอดคล้องกับ บุญส่ง เรศสันเทียะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "ปลาตะเพียนโบราณ : ศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยากับความอยู่รอดในระบบการตลาดแบบเสรี" ผลการวิจัยพบว่า ๑) ปลาตะเพียนโบราณมีที่มาจากแนวคิดและความเชื่อของคนในสมัยโบราณว่า คนในภาคใต้ใช้ใบต้น

จากหรือใบมะพร้าวสดมาสานเป็นรูปปลาผูกไว้ที่ปลายเสาหน้าบ้านของตนในทุกครั้งที่คนในครอบครัวออกไปหาปลาในทะเลเพื่อบอกกล่าวขอให้พระเจ้าคุ้มครองให้ปลอดภัยกลับมาบ้าน แนวความเชื่อในพื้นที่แถบภาคกลางที่เชื่อว่าการสานปลาที่เลียนแบบรูปร่างของปลาตะเพียนที่พบมากในลุ่มแม่น้ำภาคกลางแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์และเจริญรุ่งเรือง นอกจากนั้นยังมีแนวความเชื่ออีกว่าการสานปลาแล้วนำมาแขวนไว้เหนือเปลนอนของเด็กๆ จะทำให้เด็กเลี้ยงง่ายโตเร็วเหมือนปลาและการแขวนปลาสานยังช่วยป้องกันภูตผีไม่ให้มารบกวนเด็กๆ อีกด้วย ๒) ชาวบ้านในชุมชนหัวแหลมที่ส่วนใหญ่เป็นมุสลิมสืบทอดงานฝีมือการทำปลาตะเพียนใบลานมาจากรุ่นพ่อแม่มายาวนานมากกว่า ๒๐๐ ปี มาแล้ว เมื่อก่อนทำขึ้นเพื่อแขวนประดับบ้านเรือนให้สวยงาม ต่อมาเมื่อมีผู้นิยมซื้อปลาตะเพียนใบลานไปแขวนในบ้านมากขึ้นจึงมีผู้ที่ทำอาชีพสานปลาตะเพียนใบลานจำหน่ายและมีการพัฒนารูปแบบลวดลายสีสันให้สวยงามขึ้นตามลำดับ ในปัจจุบันคนรุ่นใหม่ไม่นิยมทำปลาตะเพียนใบลาน ๓) แนวโน้มในอนาคตจากผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปรากฏว่า มีแนวโน้มว่าปัจจัยภายในทั้ง ผู้ผลิต วัตถุดิบ รายได้ แหล่งจำหน่ายและราคาจำหน่าย รวมถึงปัจจัยภายนอกทั้งผู้บริโภค สินค้าทดแทน ค่านิยมสมัยใหม่ นโยบายภาครัฐและความเชื่อเกี่ยวกับปลาตะเพียนใบลานมีแนวโน้มที่จะส่งผลให้หัตถกรรมการสานปลาตะเพียนใบลานศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาไม่สามารถดำรงอยู่ได้และอาจสูญหายไปจากสังคมไทยได้ในที่สุด

2. กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพึ่งพาตนเองของกลุ่มสานปลาตะเพียนใบลานและกลุ่มผู้ผลิตและจำหน่ายขนมไทยนั้น มีกระบวนการที่คล้ายคลึงกัน ไม่แตกต่างกันมากนัก โดยเริ่มต้นจากการถ่ายทอดภูมิปัญญากันภายในครอบครัวจากรุ่นสู่รุ่น ด้วยวิธีการดังนี้ 1) การสาธิต คือแสดงหรือกระทำพร้อมกับการบอกหรืออธิบายเพื่อให้ได้ประสบการณ์ตรงในเชิงรูปธรรม ซึ่งทำให้เข้าใจวิธีการ ขั้นตอน และสามารถปฏิบัติได้ 2) การบอกเล่า โดยบอกเล่า อธิบาย หรือถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์สั่งสมมาในรูปของคำพูด 3) การปฏิบัติ เป็นการลงมือกระทำจริงในสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง โดยจะคอยแนะนำ ตรวจสอบ และแก้ไข เพื่อให้กระบวนการปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอน ทำให้ได้เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ไปทีละน้อย และ 4) การเรียนรู้ โดยการจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ในลักษณะต่างๆ เช่น สถานที่ผู้ประกอบการ ศูนย์การเรียนรู้ เป็นต้น โดยจัดเป็นกิจกรรมสำหรับการเรียนรู้ ซึ่งรวมถึงลักษณะการถ่ายทอดแบบครูพักลักจำด้วยจะเห็นได้ว่า กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวข้างต้น เป็นวิธีการพื้นฐานในการถ่ายทอดไม่ซับซ้อนมากนัก สำหรับการถ่ายทอดกันภายในครอบครัว เป็นเรื่องที่ทำได้ง่าย เพราะคนในครอบครัวซึ่งอาศัยอยู่ร่วมกัน ย่อมเห็นกิจกรรมซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่เป็นประจำ และยังได้มีส่วนช่วยในการทำด้วย จึงทำให้เรียนรู้ได้ง่ายขึ้น กระบวนการถ่ายทอด โดยการสาธิต การบอกเล่า การปฏิบัติ และการเรียนรู้ จึงไม่ใช่เรื่องยากเลย ซึ่งสอดคล้องกับ ดร.ธัญชัช วิภัติภูมิประเทศ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้าน: กรณีศึกษาวงกลางยาว อำเภอปรางค์บุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มนักเรียนประถมศึกษาและกลุ่มผู้สูงอายุได้รับการถ่ายทอดเทคนิคการตีกลางยาวขึ้นพื้นฐานผ่านการสาธิตวิธีการและการบอกเล่าโดยตรง ส่วนกลุ่มบุตรหลานของปราชญ์ชาวบ้านได้รับการถ่ายทอดเทคนิคการตีกลางยาว

ยาวขึ้นสูงผ่านวิธีครูพักลักจำ อย่างไรก็ตาม กลุ่มนักเรียนประถมศึกษาและกลุ่มบุตรหลานได้รับการถ่ายทอดที่เหมือนกันในเรื่องความเชื่อของวงกลองยาว ปัญหาสำคัญที่พบในการถ่ายทอด คือ 1) ปัญหาด้านการไม่ได้ถ่ายทอดเนื้อหาบางเรื่อง เช่น การปลุกเสกกลองยาว และการผลิตกลองยาว 2) ปัญหาด้านการขาดผู้รับการถ่ายทอด 3) ปัญหาด้านการถ่ายทอดให้แก่กลุ่มนักเรียนประถมศึกษา และ 4) ปัญหาด้านระยะเวลาของการถ่ายทอด สำหรับฐานคิดสำคัญของปราชญ์ชาวบ้านที่ส่งผลต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การเห็นคุณค่าของวงกลองยาวและความเชื่อมโยงระหว่างวงกลองยาวกับสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมของชุมชนและยังสอดคล้องกับ จินตประวัรี เจริญนิม และสิริชัย ดีเลิศ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน” ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) จุดเริ่มต้นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ มีจุดเริ่มต้นมาจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ จากครอบครัวที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา จากสภาพปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อม สภาพทางเศรษฐกิจ นำไปสู่การคิดหาวิธีแก้ไขปัญหาเพื่อบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้น จากความชอบส่วนตัว จึงเกิดความสนใจที่จะศึกษาและยึดเป็นอาชีพ และเกิดจากการประกอบอาชีพ จากจุดเริ่มต้นดังกล่าวทำให้ผู้สูงอายุเกิดการสะสมความรู้ทักษะ ความชำนาญ นำมาสร้างเป็นภูมิปัญญาของตนเอง 2) การสร้างภูมิปัญญาของผู้สูงอายุเกิดจากการปฏิบัติจริง โดยได้รับการฝึกฝนจากการปฏิบัติจริงมาจากครอบครัว ครูอาจารย์ จากการอบรมและการเรียนรู้ตามสถาบัน จากการแอบจำ การสังเกต จดจำมาจากครอบครัว ผู้รู้ ผู้ชำนาญ แล้วนำมาทำตาม จากประสบการณ์ของตนเองที่ได้ลองผิดลองถูก การสะสมความรู้ที่ละเล็กละน้อย จนเกิดเป็นภูมิปัญญาขึ้น และจากพิธีกรรมที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษจนเกิดเป็นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ จากจุดเริ่มต้นที่เกิดจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม สภาพปัญหา ความชอบส่วนตัว และการประกอบอาชีพ นำไปสู่การสร้างภูมิปัญญาที่ได้มาจากการเรียน การอบรม การปฏิบัติจริง จากประสบการณ์ตนเอง ครูพักลักจำ และทางด้านพิธีกรรม จนมาถึงรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ และ 3) รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ มีวิธีการถ่ายทอดโดยการปฏิบัติจริง การสาธิตประกอบการบรรยาย การบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และถ่ายทอดเฉพาะสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น จากการศึกษาประเด็นรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ทำให้ทราบถึงกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุไปสู่คนหรือกลุ่มคนที่สนใจ เพื่อมุ่งหวังให้คนรุ่นใหม่ได้สืบทอดภูมิปัญญาต่อไป

3. แนวทางการส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน

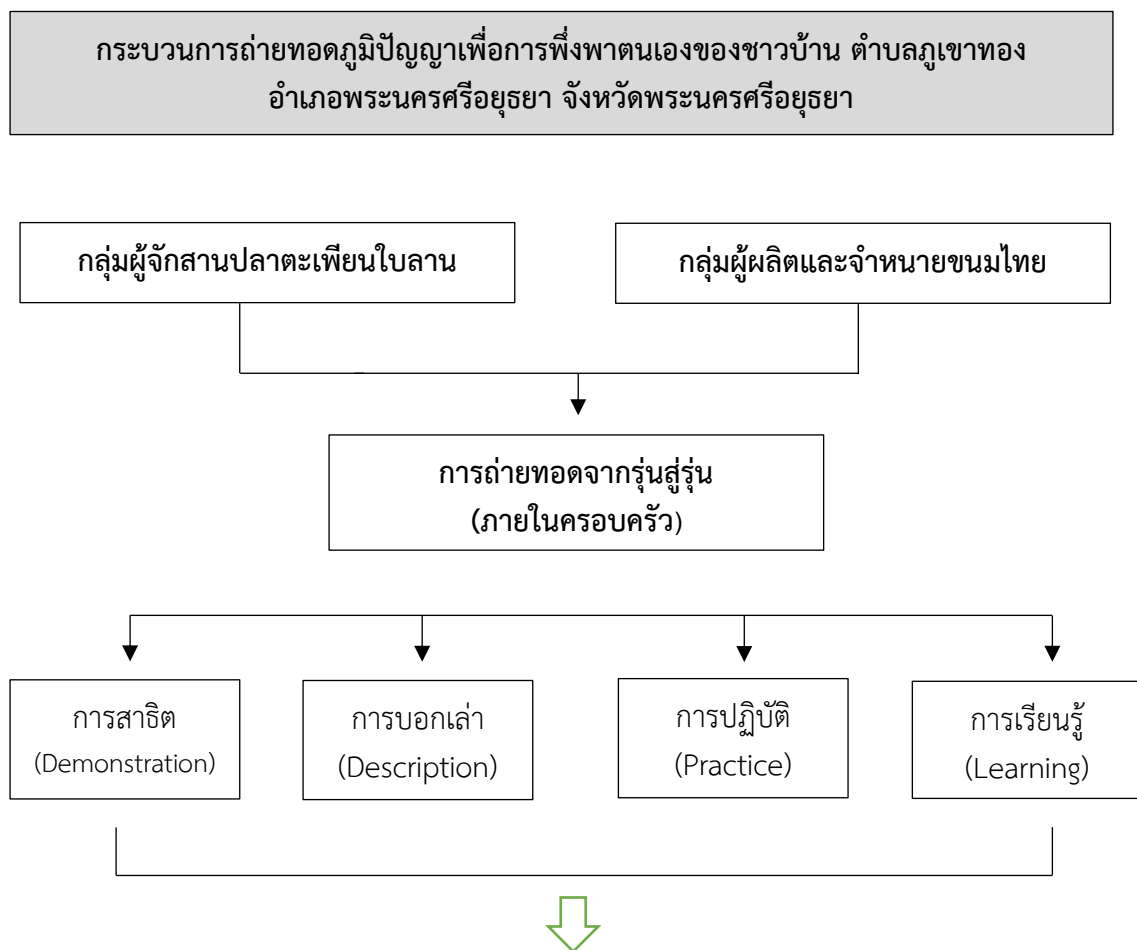
ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แนวทางการส่งเสริมและอนุรักษ์การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน ในการสรรหาบุคคลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสามารถและเชี่ยวชาญ ส่งเสริมให้เป็นที่รู้จักและเกิดการยอมรับอย่างแพร่หลายและดำเนินการรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดเก็บในรูปแบบสื่อต่างๆ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในวงกว้างยิ่งขึ้นและสามารถนำไปเป็นแนวปฏิบัติให้กับผู้ที่สนใจศึกษาได้ ทั้งนี้ ตัวบุคคล จะเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาได้ดี ซึ่งได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ ผู้นำศาสนา และผู้นำชุมชน ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในภูมิปัญญานั้นๆ ถือเป็นบุคคลสำคัญที่มีส่วนช่วยในการส่งเสริม และอนุรักษ์ให้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถถ่ายทอดไปสู่รุ่นต่อไปได้จากการเรียนรู้ การบอกเล่า การสาธิตให้ดูไปจนถึงการได้ปฏิบัติจริงๆ ซึ่งก่อให้เกิดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนรู้และสนใจได้เป็นอย่างดี รวมไปถึงการรวบรวมภูมิปัญญาเข้าสู่ระบบสารสนเทศ รวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้อย่างเป็นระบบ บ่งบอกถึงความเป็นมา และพัฒนาการต่างๆ รวมถึงกระบวนการในการผลิตและจำหน่ายไว้อย่างเป็นระบบ และมีความถูกต้อง ซึ่งสามารถให้บุคคลทั่วไปหรือหน่วยงานสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ตลอดเวลา ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบ เช่น หนังสือ ตำรา งานวิจัย เว็บไซต์ สื่อออนไลน์ต่างๆ เป็นต้น โดยท้ายที่สุดองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน จะต้องเป็นองค์กรที่ช่วยขับเคลื่อนการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่ชนรุ่นต่อไป โดยให้การสนับสนุนบุคคลผู้มีเชี่ยวชาญและประสบการณ์ในภูมิปัญญานั้นๆ ได้มีช่องทางในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของตนเอง ให้การสนับสนุนโดยการจัดโครงการหรือจัดกิจกรรมสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่ประชาชนในชุมชน นักเรียนนักศึกษา ผู้ที่สนใจทั่วไป ได้เข้ามาเรียนรู้และศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทรงคุณค่านี้ และควรมีการจัดสรรงบประมาณจากภาครัฐและภาคเอกชน ให้แก่กลุ่มภูมิปัญญาได้ดำเนินการและสามารถหาเลี้ยงชีพสร้างรายได้จากการภูมิปัญญาที่มีอยู่ รวมถึงจัดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับชุมชน ให้คนทั่วไปได้เข้าถึงได้ง่าย และสามารถเรียนรู้กระบวนการต่างๆ ในการผลิตได้สะดวกยิ่งขึ้น

องค์ความรู้วิจัย

แผนภาพองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพ พบว่า องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย เรื่อง กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งได้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้ง 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้จักสานปลาตะเพียนใบลาน และกลุ่มผู้ผลิตและจำหน่ายขนมไทย ซึ่งทั้ง 2 กลุ่มดังกล่าว จะมีการถ่ายทอดที่ค่อนข้างเหมือนกัน นั่นคือ การถ่ายทอดภูมิปัญญาภายในครอบครัวของตนเอง จากรุ่นสู่รุ่น และในกลุ่มเครือข่ายที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน โดยมีกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

1. การสาธิต (Demonstration) เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ผู้ถ่ายทอดแสดงหรือกระทำพร้อมกับการบอกหรืออธิบายเพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ประสบการณ์ตรงในเชิงรูปธรรม ซึ่งจะทำให้เข้าใจวิธีการ ขั้นตอน และสามารถปฏิบัติได้

2. การบอกเล่า (Description) เป็นการที่ผู้ถ่ายทอดเป็นฝ่ายบอกเล่า อธิบาย หรือถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์สั่งสมของตนให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดในรูปของคำพูด วิธีนี้ผู้ถ่ายทอดจะมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ให้ความรู้ ส่วนผู้รับการถ่ายทอดจะเป็นผู้รับฟังและจดจำความรู้หรือบันทึกสาระสำคัญต่างๆ ที่ได้รับฟังตามไปด้วย

3. การปฏิบัติ (Practice) เป็นการถ่ายทอดที่ผู้รับการถ่ายทอดลงมือกระทำจริงในสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง โดยผู้ถ่ายทอดเป็นผู้คอยแนะนำ ตรวจสอบและแก้ไข เพื่อให้ปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอน และได้งานตามที่ต้องการ ซึ่งการถ่ายทอดแบบนี้ผู้รับการถ่ายทอดจะได้เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ตรง

4. การเรียนรู้ (Learning) เป็นการถ่ายทอดที่เป็นประสบการณ์การเรียนรู้ภูมิปัญญาในรูปของสื่อประสมในการเรียนรู้และทำความเข้าใจด้วยตนเอง จากแหล่งเรียนรู้ในลักษณะต่างๆ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ สถานที่ผลิตและจำหน่าย เป็นต้น รวมถึงในรูปของหนังสือและตำราต่างๆ ที่บันทึกไว้ด้วย

จากกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นข้างต้น จะเห็นได้ว่า ปลาตะเพียนสานใบลาน และขนมไทยมีการผลิตกันเองภายในครอบครัว คือผลิตเองจำหน่ายเอง ซึ่งทำให้ประสบปัญหาเกี่ยวกับกลไกการตลาด

ที่ผู้บริโภคอาจเข้าไปถึงผู้จำหน่าย ประกอบกับความต้องการรายได้ที่สูงขึ้น และความต้องการของตลาดมีมากขึ้น จึงเกิดการรวมตัวกันของกลุ่มอาชีพขึ้น เกิดการวางแผนการทำงาน วางแผนการตลาดที่สามารถช่วยรองรับผลิตภัณฑ์ของชุมชนได้มากยิ่งขึ้น ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทักษะ ความรู้ความสามารถที่มีความถนัดแตกต่างกัน รวมถึงความคิดที่มีความแตกต่างกัน ทำให้เกิดความต้องการความแปลกใหม่ ที่เปลี่ยนแปลงไปตามสังคมและเศรษฐกิจด้วยเหตุนี้ จึงทำให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์และสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่มีความแตกต่างจากเดิม ทั้งรูปแบบ ลักษณะ สี สัน การหีบห่อ รวมไปถึงช่องทางการจำหน่ายที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ที่ผู้จำหน่ายและผู้บริโภคพบปะกันโดยตรง (Face to Face) ไปสู่ช่องทางการจำหน่ายออนไลน์ เช่น เว็บไซต์ เพจ Facebook เป็นต้น และจากกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สร้างรายได้เลี้ยงครอบครัวก็สามารถที่จะกระจายรายได้ให้ชุมชน และสร้างอาชีพให้กับประชาชนในชุมชนได้ นำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและชุมชนต้องออกแบบกิจกรรมสำหรับนักเรียน นักศึกษา นักท่องเที่ยว และบุคคลทั่วไป เพื่อให้ถึงความสำคัญและคุณค่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อมทั้งปลูกฝังความรักในมรดกทางภูมิปัญญาของไทย
2. ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ต้องสร้างแรงจูงใจให้คนในชุมชน สร้างอุปนิสัยในความรักและหวงแหนภูมิปัญญาของชาติ สร้างความเข้าใจในชุมชนให้เห็นถึงคุณค่าทางภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเรื่องนวัตกรรมการส่งเสริมการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพึ่งพาตนเองจากอดีตสู่ปัจจุบัน
2. ควรศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- จินต์ประวีร์ เจริญนิม และสิริชัย ดีเลิศ, “กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน”, บทความวิจัย, วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ, ปีที่ 33 ฉบับที่ 2: 152-167.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนและชนชาติไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 15.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, อยุธยา: Discovering Ayutthaya, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2550), หน้า 32.

ทัศนพร ศรเกตุ, “อาหารไทย ขนมไทย และอาหารพื้นเมืองของไทย”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.silpathai.com/thaifood> [20 กันยายน 2564].

ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ, ดร., “การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้าน: กรณีศึกษาวางกลางยาว อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2553), หน้า ก.

บุญส่ง เรศสันเทียะ, “ปลาตะเพียนโบราณ : ศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กับ ความอยู่รอดในระบบการตลาดแบบเสรี”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2553).

รัชฎาพร เกตานนท์. “แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ใน จังหวัดนครปฐม”, บทความวิจัย, วารสาร Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, ปีที่ 10 ฉบับที่ 1: 999.